

Küsimusleht nr. 149

KÜSIMUSI MÕISARAHVA TÖÖDEST JA
ELUOLUST 20. SAJANDI ALGUL.

Maarahva hulgas oli mitmeid rühmitusi, kellede töö- ja elutingimused olid vägagi erinevad. Etnograafid on siiani peamiselt huvi tundnud talurahva vastu. Kuid maal elavad käsitöölised, ametimehed, mõisarahvas jt. on samuti andnud oma osa vastava paikkonna omapära kujunemisele. Käesoleva küsimuslehe abil püüame saada andmeid mõisas elavate tööinimeste kohta. Andmete kogumisel tuleks küsitleda esijoones neid vanemaid inimesi, kes veel ise on mõisas elanud ja oma silmadega seda elu näinud. Vahel oleme kuulnud oma vanematelt või üldse vanematelt inimestelt huvitavaid tähelepanekuid mõisa igapäevase elu kohta. Seda kõike tuleb hoolikalt kirja panna. Pole ju neid mälestusteateid eriti rohkesti. Kui andmeid on mitmest mõisast, siis hoidke vastamisel eri mõisate andmestik kindlasti lahus. Olid ju omad erinevused juba suurte ja väikeste mõisate vahel. Kui juhtute kokku mõne endise toatüdrukku, aidamehe jne., siis püüdke olla eriti täpne tema tööde ja töötasu kirjeldamisel. Iga teade on oluline. Tahaks loota, et Teil õnnestub kodukandi mõisate elust huvitavat ainet koguda!

1. Mõisa asukoht (kihelkond. vald).
2. Mõisa viimaste valdajate nimi, tiitel, rahvus.
3. Mõisa üldpindala, sellest põllumaad, heinamaad (vakamaades, hektarites või mõnes muus mõõdus)
4. Kui palju oli mõisal veoloomi (hobuseid, härgi), kui palju sõiduhobuseid, lehmi, vasikaid, lambaid sigu, kanasid, hanesid jne.?
5. Mõisa hooned. Tehke nendest umbkaudne skits-plaan. Märkige iga hoone rahvapärane nimi (*moonamaja, kärneri maja, vankrikuur*), millele tõmmake laineline joon alla või see nimi, mis Teile meelde tuleb. Lauda juures märkige ära, kelle loomi seal hoiti. Kui mäletatakse, pange kirja hoonete ehitamise aeg, ehitusmaterjal, katuse kuju, kattematerjal ja muud silma hakkavad ehituse üksikasjad. Mitu moonakamaja oli mõisas, kus nad asusid (kas teistest mõisahoonetest eraldi, mõisast kaugemal)? Oli moonakamajadel mantelkorsten? (Mantelkorsten oli korstnatüüp, kus tulekindla ruumi seinad koondusid ülalpool lage korstnaks. Tulekindlate seintega ruumi kasutati köögina, mille keskel oli kolle). Mitu peret elas ühes moonakamajas? Kas igal perel oli

oma köök või kasutati ühiskööki. Mitme pere peale see oli? Kas moonakatel oli kasutada ka kõrvalhooneid — kõrvalruume (loomadele, hoiuruumid).

6. Iseloomustage mõisa parki, iluaeda, selle praegust olukorda.

7. Iseloomustage mõisa majanduselu. Millest saadi peamine tulu (vilja, loomade, lina, piima, piirituse jne. müük). Kas mõisal oli oma piiritusevabrik, telliselööv, meierei, veski, kõrts jne.?

8. Kas mõisa omanik elas mõisas alaliselt, ajutiselt (suvel)? Kui sageli võeti siin külalistena vastu teisi mõisnikke? Kui suur oli mõisniku oma pere, nende eri harrastusi. Kui sageli elati või sõideti kubemangulinna, Peterburi?

9. Millised ametimehed olid seotud mõisaomaniku pere otsese ümmardamisega ja teenindamisega (toatüdruk, -poiss, kokk, köögitüdruk, kutsar, tallipoiss, aednik, jääger, koerapoiss, kooliõpetaja jne.). Kuidas neid rahva poolt kutsuti, mis rahvusest nad olid.

10. Millised ametimehed olid seotud mõisa majanduselu juhtimise, hooldamise või valdamisega (valitseja, kubjas, kilter, aidamees, mölder, pruul, kõrtsmik, rehepapp, metsavaht, põlluvaht, öövaht jne.) — kuidas on nende rahvapärased nimed? Elasid nad mõisas, mõisamaal, külas?

11. Millised mõisa käsitöölised elasid mõisas, mõisamaal, külas peremehena, külas vabadikuna? Kas mõis kasutas rändavate käsitööliste abi? Kas vahel tuli mõisa tööle mõni linnameister?

12. Kuidas mõisa majandamisel kasutati moonakate tööjõudu. Nende arv mõisas? Millistel töödel neid kasutati? Kuidas mõis kasutas moonakate naiste ja laste tööjõudu? Kui suured olid moonakapered? Kas pere liikmed käisid tööil ka väljaspool mõisat? Peale moonakate oli mõisas veel sulaseid-tüdrukuid. Nende arv? Kus nemad elasid, mis tööd tegid. Mis vahe oli moonaka ja sulase töös, töötasus, suhtumises.

13. Kuidas mõisas elavaid tööinimesi kokku nimetati (mõisarahvas, mõisapere, saksarahvas, mõisaantvargid jne.)?

14. Kuidas külarahvas mõisarahvasse suhtus? Millised ametid olid siin enam lugupidamist väärivad? Kuidas mõisarahvas ise end tähtsuse järgi ritta pani? Kas ilmnnes lahkkelisid ka samasse mõisarahva kategooriasse kuuluvate inimeste vahel (moonakad, sulased, käsitöölised jt.). Milliseid hüüd- ja pilkenimesid kasutati mõisarahva eri kategooriasse kuulunud inimeste kohta? Milline oli moonakate ja sulaste seisund mõisarahva ning külarahva hulgas? Kuidas üldse saksad käitusid mõisarahvaga, mis keeles suheldi? Kas mõni mõisamees muutus kadakasaksaks, pajuvenelaseks?

15. Kes ja mis eesmärgil mõisa tööle mindi (pererahva nooremad lapsed, vabadikulapsed, sulaste lapsed)? Keda mõisnik töölevõtmisel eelistas? Kas mõisarahva lapsed jäid edasi mõisa tööle? Ons nii mitu põlve mõisarahva hulka kuulunud?

16. Kus, kelle kulul ja kuidas toimus ameti õppimine?
17. Millised olid ühe või teise mõisapere liikme konkreetsed ülesanded (põhitöö, lisaülesanded). Kas need olid kirja pandud erilises töölepingus? Loenda näiteks moonaka tööd eri aastaaegadel, tööpäeva ja töönädala pikkust aastaringelt.
18. Milline oli töötasu — rahas, natuuras, sai maad? Mitu korda ja millal anti tasu tehtud töö eest? Millised erinevused olid töö tasustamisel mõisarahva eri rühmituste vahel? Kes said enam moonu, raha? Milline oli moonaka töötasu, kuivõrd siin domineeris moon (mida selle all tegelikult saadi)? Kas ta raha üldse sai?
19. Kus asus ametimehe korter, aiamaa, heinamaa, karjamaa, põld? Kui palju oli loomi? Kas näiteks moonakal oli ka aiamaad, loomi? Kui palju siis?
20. Kui suur oli ametimehe pere. Mis ameti peal oli abikaasa, lapsed?
21. Ametimehe haridus, keelte oskus, osavõtt valla seltsielust, ühiskondlik aktiivsus.
22. Kui kaua mõisa teenistusse jäeti. Kuhu mindi peale teenistusaja lõppu?
23. Millised ametimehed said süüa mõisast. Kas nende hulgas olid ka moonakad, sulased, nende pere liikmed? Mitu korda päevas mõisast süüa saadi? Milline oli mõisalaua toit, kas jäadi sellega rahule? Oli eraldi laud ja toit tööinimestele ning antvärkidele?
24. Milliseid pidustusi mõisarahvale korraldati? Kas vahel tehti ka kingitusi?
25. Kes olid mõisarahva lastele ristivanemateks? Keda eelistati elukaaslase valikul?

Koostanud J. LINNUS

